

Nepal (ametlik nimi: Nepali Föderaalne Demokraatlik Vabariik)

väljavõtted Wikipediast nepali keelsest materjalist.

Nepal on riik, mille lõunas on viljakas tasandik ning põhjas mäed ja künkad. Nepal on mägine riik. Seal on kaheksa üle 8000 meetri kõrgust mäge, mis kõik asuvad Hiina või India piires. Nepalis asub maailma kõrgeim mägi Mount Everest, samuti 1310 üle 6000 meetrist tippu.

Nepalil on ligikaudselt ristküliku kuju: selle pikkus on umbes 650 km ja laius umbes 200 km. Riigi pindala on 147 181 km², sisevete kogupindala on umbes 4000 km².

Nepal oli 2006. aastani maailma ainuke hinduistlik riik. Põhiseaduse järgi oli Nepal hinduistlik kuningriik, ent 2006. aastal otsustas parlament selle sätte kaotada.

Nepal on üks maailma vaesemaid maid.

Nimi „Nepal” mainiti esmakordselt vedaajastu tekstides .

Kuningas Prithvi Narayan Shah asutas Nepali kuningriigi . (1779–1831) oli Shah'i dünastia kuningas. Teda tuntakse tänapäeva Nepali riigi loojana, kes ühendas Baise ja Chaubise kuningriigid, mis olid jagatud väikesteks kuningriikideks, üheks riigiks.

Nepal liitus ÜRO-ga 1955. aastal. See sõlmis sõpruslepingud Indiaga 1950 ja Hiinaga 1960.

Nepali armee on Lõuna-Aasia suuruselt viies sõjaline jõud ning annab olulise panuse riigi gurkha ajalukku, eriti maailmasõdade ajal ja ÜRO rahuvalveoperatsioonides.

Enne Nepali ühendamist tunti Katmandu orgu Nepalina. Sõna Nepal esineb iidsetes India kirjandustekstides juba 4. sajandil eKr.

Norra sanskriti õpetlane Christian Lassen pakkus välja, et Nepal on tuletatud sõnadest Nipa (mäe jalam) ja Ala (Ala lühendatud järelliide) , mis tähendab 'mäe jalamil elamine'.

Patan Durbari väljak , üks Katmandu oru kolmest paleekompleksist, ehitati Mallide poolt 17. sajandil. Paleekompleks on Nepali kunsti ja arhitektuuri enam kui aastatuhande pikkuse arengu kulminatsioon.

Himaalaja on lumega kaetud mägine piirkond Suures Himaalajas ; see moodustab Nepali põhjaosa. Nende hulka kuuluvad maailma kõrgeimad tipud, sealhulgas 8848,86 meetri kõrgune Mount Everest, mis piirneb Hiinaga. Seitse teist maailma " kaheksatuhandelist " mäetippu asuvad Nepalis või Tiibetis : Lhotse , Makalu , Cho Oyu , Kanchenjunga , Dhaulagiri , Annapurna ja Manaslu .

India platoo liigub Aasia suhtes põhja poole umbes 50 mm (2,0 tolli) aastas . See teeb Nepalist maavärinatele kalduva piirkonna ning perioodilised maavärinad, millel on laastavad tagajärjed, on arengule oluliseks takistuseks.

Faasan on Nepali rahvuslind. Nepali taimestik ja loomastik on oma suurusega võrreldes ebaproportsionaalselt mitmekesine . Nepali dramaatilised kõrguse kõikumised (60 meetrist merepinnast Terai tasandikel kuni 8848 meetrini Mount Everestil) tingivad mitmesuguseid

bioome. Nepali idapoolne osa on bioloogilise mitmekesisuse poolest rikas, kuna seal sajab rohkem sademeid kui lääneosas, kus kõrgematel kõrgustel valitsevad arktilise kõrbe tüüpi tingimused. Nepalis elab 4,0% kõigist imetajate liikidest, 8,9% linnuliikidest, 1,0% roomajate liikidest, 2,5% kahepaiksete liikidest, 1,9% kalaliikidest, 3,7% liblikaliikidest, 0,5% putukaliikidest ja 0,4% ämblikuliikidest. Nepalis on 35 metsatüüpi ja 118 ökosüsteemi, mis teeb riigis elavateks 2% õistaimede liikidest, 3% pteridofüütidest ja 6% sammaltaimedest.

Nepali metsaala on 59 624 km², mis moodustab 40% riigi kogupindalast, millele lisandub 4,4% võsamaad, kokku 45% metsaala, mis on aastatuhande vahetusest alates suurenenud 5%. Riigi 2019. aasta metsamaastiku terviklikkuse indeksi tulemus oli kõrge, mis andis talle 172 riigi seas maailmas 45. koha.

Nepal on parlamentaarne vabariik mitmeparteisüsteemiga. Föderaalparlamendis on tunnustatud kaheksa erakonda: Nepali Kongress, Nepali Kommunistlik Partei (Ühendatud Marksistlik-Leninistlik), Nepali Kommunistlik Partei (Maoistlik Keskus), Rahvuslik Sõltumatu Partei, Rahvuslik Demokraatlik Partei, Janata Samajwadi Partei, Janmati Partei ja Nepali Samajwadi Partei.

Nepali põhiseaduse kohaselt jaguneb Nepal 7 provintsiks. Neis on 753 kohalikku tasandit, sealhulgas 6 suurlinna, 11 alamlinna, 276 omavalitsusüksust ja 460 valda.

Nepali seadusi peetakse üldiselt progressiivsemaks kui teiste arengumaade ja mõnel juhul ka paljude arenenud riikide seadusi. Surmanuhtlus on kaotatud. Nepal on teinud edusamme ka queer-inimeste õiguste ja soolise võrdsuslikkuse valdkonnas. See tunnistab abielus vägistamist ja toetab õigust abordile, kuid on seatud takistusi abortide sagenemise tõttu.

Nepal tugineb oma riigikaitstes diplomaatiale. Ta järgib naabrite suhtes neutraalsuspoliitikat, hoiab häid suhteid piirkonna teiste riikidega ja järgib kogu maailmas mitteühinemispoliitikat. Tal on kahepoolsed diplomaatilised suhted 167 riigi ja Euroopa Liiduga, saatkonnad ja kuus konsulaati 30 riigis, samas kui 25 riigil on saatkonnad Nepalis ja üle 80 muu mitteresidentse diplomaatilise esinduse. Nepal on ÜRO rahuvalvemissioonide oluline panustaja, olles alates 1958. aastast saatnud 42 missioonile üle 119 000 töötaja.

Riik on maailmas nominaalse SKP järgi elaniku kohta 165. kohal ja ostujõu pariteedi alusel arvutatud SKP järgi elaniku kohta 162. kohal.

Nepali 16,8 miljoni töötajaga tööjõud on maailmas suuruselt 37. kohal.

Peamised põllumajandustooted on teravili (oder, mais, hirss, riis ja nisu), seesam, kartul, kaunviljad, suhkruroog, džuu, tubakas, piim ja pühvliliha. Peamised tööstusharud on turism, vaibad, tekstiil, sigaretid, tsement, tellised, aga ka väikesed riisi-, džuu- ja õliseemneveskid. Nepali rahvusvaheline kaubandus laienes märkimisväärselt koos demokraatia kehtestamisega 1951. aastal. Liberaliseerimine algas 1985. aastal ja kogus hoogu pärast 1990. aastat. 2016/17. eelarveaasta seisuga oli Nepali väliskaubandus 1,06 triljonit ruupiat, mis on 23-kordne kasv võrreldes 45,6 miljardi ruupiaga 1990/91. aastal. Üle 60 protsendi Nepali kaubandusest toimub Indiaga.

Peamised ekspordiartiklid on valmisrõivad, vaibad, kaunviljad, käsitöö, nahk, ravimtaimed ja paberitooted, mis moodustavad 90% kogumahust.

Peamised impordiartiklid hõlmavad mitmesuguseid valmis- ja pooltooteid, toorainet, masinaid ja seadmeid, keemilisi väetisi, elektri- ja elektroonikaseadmeid, naftatooteid, kulda ja valmisrõivaid.

Turism on Nepali suurim ja kiiremini kasvav tööstusharu, mis annab tööd enam kui miljonile inimesele ja annab 7,9% kogu SKP-st. 2018. aastal ületas rahvusvaheliste külastajate arv esimest korda miljoni piiri..

Nepal avati ametlikult lääne inimestele 1951. aastal.

Samal ajal kui täiskasvanud töötavad välismaal orjalikes tingimustes, töötab riigis miljoneid lapsi lapstööjõuna (välja arvatud põllumajandussektoris).

Töötus ja osaline tööhõive Nepalis moodustavad enam kui poole tööealisest elanikkonnast, kusjuures miljonid otsivad tööd välismaal, peamiselt Indias, Pärsia lahe riikides ja Ida-Aasias. Need töötajad on sageli oskusteta, harimatud ja SAARC-i riikidele võlgades ning neid petavad tööjõufirmad ja saadetakse petturlike lepingute alusel ekspluateerivate tööandjate või sõjast räsitud riikide juurde.

Rahvuslind	Danfe
Rahvusloom	Lehm
Riigihümn	Me oleme nagu sajad lilled.
moto	Ema ja sünnikoht on kallimad kui taevas
Lill	Punapäine garant
Rahvus puuvili	Apelsin
Sport	Võrkpall

Nepali kodanikke tuntakse nepallaste nime all. Nepallased on kolme suure rände järeltulijad Indiast, Tiibetist ja Põhja- Birmast. Varajaste elanike hulka kuulusid idaosas elavad kiratid, Katmandu orus elavad newarid, Terai-Madhese põlisrahvas ning Tharu ja Khas Pahahid läänepoolsete mägistes piirkondades. Kuigi viimastel aastatel on märkimisväärne osa elanikkonnast rännanud Terai piirkonda, elab enamik nepallasi endiselt keskmägismaal, väike arv aga põhjapoolsetes mägedes.

Riigis elab 125 erinevat etnilist rühma, kes räägivad 123 erinevat emakeelt. Lisaks hinduismile, budismile, islamile ja kristlusele järgivad selle inimesed mitmesuguseid põlisrahvaste ja rahvausundeid.

Nepal on üks kümnest vähim linnastunud riigist maailmas.

Nepali mitmekesine keelepärand koosneb kolmest suurest keelerühmast: indo-aaria, bhote-birma ja mitmesugused põliskeeled. Nepali peamised keeled (emakeelena kõneldavad) on 2018. aasta rahvaloenduse andmetel nepali (44,6%), maithili (11,7%), bhodžpuri (6,0%), tharu (5,8%), tamang (5,1%), newari (3,2%), bajjika (3,0%), magar (3,0%), doteli (3,0%), urdu (2,6%) ja awadhi (1,89%). Nepalis on ka vähemalt neli põlisrahvaste viipekeelt.

Nepali keel on sanskriti järeltulija ja seda kirjutatakse devanagari kirjas. See on riigi ametlik keel ja valitsuskeel.

Nepal on ilmalik riik, nagu on deklareeritud Nepali põhiseaduses, kus ilmalikkus tähendab „usu- ja kultuurivabadust koos usu ja kultuuri kaitsega, mis on antud põlvest põlve. 2011. aasta rahvaloenduse andmetel olid Nepali enim järgitud religioonid hinduism (81,3% elanikkonnast), budism (9%), islam (4,4%), kirat (3,1%), kristlus (1,4%) ja prakriti ehk looduse kummardamine (0,5%).

Enne moderniseerimist 1951. aastal oli Nepali kirjaoskuse määr 5%, umbes 10 000 õpilast 300 koolis. 2017. aastaks oli Nepalis üle 7 miljoni õpilase 35 601 koolis. Üldine kirjaoskuse määr (5-aastaste ja vanemate elanike seas) oli tõusnud 54,1%-lt 2001. aastal 65,9%-le 2011. aastal. 2017. aastaks oli algkooliõpilaste netomäär jõudnud 97%-ni, kuid keskkooliõpilaste määr oli alla 60% (9.–12. klass) ja kolmanda taseme hariduses umbes 12%. Vaatamata olulisele soolisele ebavõrdsusele üldise kirjaoskuse määra osas on tüdrukuid endiselt rohkem kui poisse kõigil haridustasemetel. Nepalis on 11 ülikooli ja neli sõltumatut teadusinstituuti. Nepal oli 2021. aastal globaalses innovatsiooniindeksis 111. kohal.

Nõuetekohase infrastruktuuri ja õppematerjalide puudumine, kõrge õpilaste ja õpetajate suhtarv, samuti koolide juhtkomiteede politiseerimine ning õpilaste ja õpetajate parteiline integratsioon takistavad Nepali kirjaoskajaks riigiks muutmist. Kuigi põhiseadus tagab tasuta põhihariduse, puudub haridusprogrammide tõhusaks rakendamiseks eelarve ja tahtejõud. Valitsus on käivitanud stipendiumiprogrammid puuetega tüdrukutele ja õpilastele, samuti märtrite, marginaliseeritud kogukondade ja vaeste lastele. Igal aastal lahkub riigist kümneid tuhandeid Nepali õpilasi parema hariduse ja töö otsinguil, kellest pooled ei naase kunagi.

Tervishoidu pakuvad Nepalis nii avalik kui ka erasektor. Oodatav eluiga sünnihetkel on hinnanguliselt 71 aastat, mis on maailmas 153. kõrgeim näitaja, võrreldes 54 aastaga 1990. aastal ja 35 aastaga 1950. aastal. Kaks kolmandikku kõigist surmadest on tingitud mittenakkuslikest haigustest; südamehaigused on peamine surmapõhjus.

Nepal on teinud märkimisväärsed edusamme emade ja laste tervise valdkonnas. 95%-l lastest on juurdepääs jodeeritud soolale ja 86% 6–59 kuu vanustest lastest saab A-vitamiini profülaktikat. Kängumine, alakaalulisus ja kõhnumine on märkimisväärselt vähenenud; alatoitumus on alla 5-aastaste laste seas äärmiselt kõrge, ulatudes 43%-ni. Aneemia naiste ja laste seas suurenes aastatel 2011–2016, ulatudes vastavalt 41%-ni ja 53%-ni. Madala sünnikaaluga on laste osakaal 27%, rinnaga toitmise osakaal aga 65%. Nepal on vähendanud emade suremust 901-lt 1990. aastal 229-le (100 000 kohta). Imikute suremus on vähenenud 139,8-lt 1990. aastal 32,2-le 1000 elussünni kohta. Rasestumisvastaste vahendite levimus on 53%, kuid maapiirkondade ja linnade vahelised erinevused on suured teadlikkuse puudumise ja hõlpsa juurdepääsu puudumise tõttu.

Tüüpilise Nepali eine aluseks on lihtne keedetud teravili, mida täiendavad soolased road. Viimaste hulka kuuluvad läätsed, kaunviljad ja köögiviljad, mida tavaliselt maitsestatakse ingveri ja küüslauguga, kuid mis võivad sisaldada ka vürtside kombinatsioone nagu koriander, köömned, kurkum, kaneel, kardemon, džimbu ja teised, vastavalt toidukonventsioonidele. Dalbhaat, mille keskmeks on aurutatud riis, on kõige levinum näide.